

تحلیل نافرمانی مدنی زنان فعال در اینستاگرام و راهبردهای مواجهه با آن

فاطمه کریمی دردشتی^۱ رفیع‌الدین اسماعیلی^۲ عبدالحسین کلانتری^۳

چکیده

در عصر حاضر با ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی، زنان در حوزه‌های مختلف با هدف اثرگذاری بر ذهن و قلب مخاطب فعالیت خود را در قالب کنشگری آغاز کرده‌اند. برخی از این فعالیت‌ها در راستای مخالفت با احکام اسلامی، قوانین جمهوری اسلامی ایران و رویه حکومتی در فضای مجازی است که در این پژوهش به‌عنوان نافرمانی مدنی تلقی می‌شود. از این رو زنان فعال در حوزه نافرمانی مدنی با دلسرد کردن مخاطبان خود نسبت به عدم احقاق حقوقشان در جمهوری اسلامی سبب پیوستن آنان به کمپین‌های مختلف می‌شوند. زنان فعال در این حوزه با شعار "انقلاب آتی، انقلاب زنانه است" فعالیت خود را پیش می‌برند.

در پژوهش حاضر ۱۱۰ صفحه اینستاگرامی زنان فعال در حوزه نافرمانی مدنی با روش گلوله برفی شناسایی و با روش تحقیق کیفی تحلیل مضمون نگاشته شده است. ۸ مضمون اصلی استخراج شده در این تحقیق شامل هنجارشکنی زنانه، مقابله با حجاب و عفاف، اسلام‌ستیزی، خشونت علیه زنان، مقابله با الگوی ایرانی - اسلامی ازدواج و خانواده، عرفی‌سازی مفهوم مادری، ولنگاری جنسی و تبعیض جنسیتی است. ۳۸ مضمون فرعی نیز استخراج شده است و با تمرکز بر راهبردهای زنان فعال در حوزه نافرمانی مدنی، راهبردهای مواجهه ارائه شده است.

واژگان کلیدی

نافرمانی مدنی، زنان، شبکه‌های اجتماعی، فضای مجازی، انقلاب زنانه.

۱. کارشناسی ارشد مدیریت رسانه دانشگاه باقرالعلوم (ع)، قم Fatima.karimi.d@gmail.com
۲. استادیار گروه فرهنگ و ارتباطات دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، rafi.esmaeili@chmail.ir
۳. دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه تهران، تهران abkalanteri@ut.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۲۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۹

۱. مقدمه

زنان در شکل‌گیری تاریخ، تمدن و فرهنگ هر قومی نقش بسزایی دارند و از جایگاه ویژه‌ای به‌عنوان الگوی شخصیتی برای خانواده خود و جامعه برخوردارند. توجه به این جایگاه در هر جامعه‌ای متناسب با اقتضائات زمانی و مکانی متفاوت است. بر همین اساس گروه‌های مختلفی در برهه‌های زمانی با اهداف متفاوتی در راستای حفظ جایگاه مزبور شکل گرفته‌اند. شخصیت زن مسلمان توسط امام خمینی^ع با پیروزی انقلاب اسلامی از جنبه نظری احیا شده است و دیدگاهی جدید درباره زن و ارزش‌های او در جهان امروز ارائه گردید و از جنبه عملی نیز زنان در مسائل سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی در سرنوشت جامعه نقش‌آفرینی کرده‌اند؛ به‌گونه‌ای که نقش و حضور زنان در انقلاب اسلامی ایران در تاریخ جنبش‌های معاصر جهان اسلام کم‌نظیر است.

نافرمانان مدنی با اقناع مخاطب در فضای مجازی از طریق شبکه‌سازی با هدف جریان‌سازی، افکار عمومی را به شیوه‌ای هدایت می‌کنند تا با گذر زمان کاربر شبکه‌های اجتماعی که مخاطبی منفعل است به یک کنشگر در حوزه نافرمانی مدنی تبدیل شود. کنشگران این عرصه با جذب مخاطبان زیاد و تبدیل شدن به یک بلاگر در شبکه‌های اجتماعی که در راستای یکی از موج‌های فمینیستی تولید محتوا می‌کنند، کمپین‌ها و چالش‌هایی را برای تعامل و همراهی با مخاطب راه‌اندازی کرده و در راستای اهداف مزبور جریانی را فعال می‌کنند. به همین ترتیب شبکه‌های به‌هم‌پیوسته و هماهنگ از نافرمانان مدنی تشکیل می‌شود که به مرور زمان اثرات سوء در جامعه بر جای می‌گذارد.

در عصر حاضر با پیدایش شبکه‌های اجتماعی، زنان کنشگر در حوزه‌های سیاسی و اجتماعی با دیدگاه فمینیستی، هدف اثرگذاری بر ذهن و قلب مخاطب و سپس همراه کردن آنان با جریان شکل‌گرفته، از تکنیک‌ها و راهبردهایی استفاده می‌کنند. در پژوهش‌های بالا، نقش زنان فعال در حوزه نافرمانی مدنی در شبکه‌های اجتماعی از نظر پژوهشگران مغفول مانده است. در پژوهش حاضر با تمرکز بر نقش مؤثر و کنشگری متفاوت زنان فعال حوزه نافرمانی مدنی در بستر شبکه‌های اجتماعی به‌طور دقیق تحلیل و تبیین خواهد شد.

۲. مفهوم‌شناسی

نافرمانی مدنی، شبکه‌های اجتماعی، نقش شبکه‌های اجتماعی در نافرمانی مدنی مفهوم‌هایی هستند که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۱.۲. نافرمانی مدنی

نافرمانی مدنی^۱ از نظر لغوی، ترکیبی از نافرمانی و مدنی است. «نافرمانی» در مقابل اطاعت یا فرمانبرداری قرار دارد که یکی از مفاهیم مناسبات قدرت تلقی می‌شود و به منظور سرپیچی از دستورها و اطاعت نکردن از فرمان‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد (ورعی، ۱۳۹۴: ۹). «مدنی» نیز به معنای شهروندی است که جنبه عمومی و اجتماعی دارد که دستورها و قوانینی با جنبه شخصی را شامل نمی‌شود (همان).

نافرمانی مدنی از منظر اصطلاحی تعاریف متعددی دارد که تعریفی نسبتاً جامع، پرکاربرد و در راستای این پژوهش به شرح ذیل است:

نافرمانی مدنی اقدامی است که شهروندی با اتکا به ابزار مسالمت‌آمیز در راستای سرپیچی علنی و اعلام‌شده از فرمان‌هایی که به نام هنجار یا آموزه‌ای مافوق صادر شده اما به نظر نامشروع می‌آید، در مقابل قانون، حکم یا فرمانی مقتدرانه صورت می‌دهد (همان).

درواقع این روش سبب تضعیف یکی از مهم‌ترین پایه‌های قدرت هر حکومتی یعنی ظرفیت اجرای قانون می‌شود.

برای اولین بار تعبیر نافرمانی مدنی توسط هنری دیوید ثورو^۲ در مقاله «نافرمانی مدنی» در قرن نوزدهم میلادی در آمریکا به کار رفت. نافرمانی مدنی به تعبیر ثورو، ابزاری اصلاح‌طلبانه و محدودکننده قدرت ماشین حکومتی با هدف عادلانه‌تر کردن آن است و به معنای براندازی نیست. او نافرمانی مدنی را از جنس گفت‌وگو و آشتی می‌داند و به‌عنوان فرصتی رایگان و مبارک برای ارتقای کیفی حکومت با گفت‌وگویی برابر با شهروندان دانسته و بهترین دولت را دولتی می‌داند که کمترین فرمان را صادر کند (ثورو، ۱۳۹۸: ۱۰).

با توجه به نظریه‌های مطرح‌شده در حوزه نافرمانی مدنی و بررسی آن در ایران، مشاهده می‌شود که کنشگران و جریان‌سازان به‌عنوان نافرمانان مدنی، اهداف کلانی همچون براندازی و تشکیل انقلابی جدید با عنوان انقلاب زنانه را مدنظر دارند. درواقع قصد دارند با نافرمانی مدنی به انقلاب زنانه برسند؛ انقلابی که توسط زنان و با شعار زن، زندگی، آزادی رخ می‌دهد. از این رو

1. Civil disobedience.

2. Henri David Thoreau.

مقاومت مدنی در قالب نافرمانی مدنی رخ می‌دهد. سایت سامانه ملی^۱ و صفحه اینستاگرامی ستاد نافرمانی‌های مدنی ایرانیان^۲ حاکی از آن است. بنابراین با توجه به مشروعیت جمهوری اسلامی و قوانین آن که مبتنی بر دین مبین اسلام است، نافرمانی مدنی در ایران، امری غیرقابل پذیرش است. همان‌طور که مطرح شد نافرمانی مدنی زمانی ممکن است که حکومت نامشروع باشد، بنابراین کنشگری نافرمانان مدنی در ایران خارج از چارچوب دین اسلام است و با سرپیچی از قوانین، احکام و رویه حکومتی، تعارضی میان دولت و ملت ایجاد می‌کنند. بنابراین در پژوهش حاضر، هر نوع مخالفتی - با رویه حکومتی که عرف جامعه اسلامی است، قوانین جمهوری اسلامی ایران که مبتنی بر دین اسلام است و احکام اسلامی - با هدف تضعیف نظام، دین اسلام و برهم زدن نظم جامعه، نافرمانی مدنی تلقی می‌شود. در صورتی که مطالبه‌گری توسط زنان با شیوه‌ای درست و در چارچوب انجام شود، به‌گونه‌ای که هدف تخریب اسلام و جمهوری اسلامی نباشد، نافرمانی مدنی تلقی نمی‌شود. در همین راستا نکته حایز اهمیت در این پژوهش اینکه مطالبه‌گری حق زنان جامعه است، اما با روش و مسیر درست تا خدشه‌ای به اسلام و حاکمیت وارد نشود.

۲-۲. شبکه‌های اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی مفهومی است که جان آرونل بارنز^۳ در تحقیق خود گروه‌های اجتماعی را در بخشی از نوژ مورد بررسی قرار داد و برای توصیف روابط بین انسان‌ها و تحلیل مکانیزم آن از اصطلاح شبکه اجتماعی استفاده کرد. بنابراین شبکه‌های اجتماعی^۴ مفهوم جدیدی نیست؛ زیرا انسان از ابتدا در گروه‌های اجتماعی کوچک و بزرگ حضور داشته و در مجموعه‌ای از ارتباطها و تعامل‌های میان‌فردی درگیر بوده است. با گسترش ارتباطها در اجتماعها و توسعه جوامع، ساختارها و نتایج حاصل از آن دگرگون شده است (عاملی و اخوان، ۱۴۰۰: ۱۷۸).

در گذشته نظام روابط به صورت سلسله‌مراتبی و عمودی بوده، اما با گسترش فضای مجازی، روابط افقی‌تر و شبکه‌ای‌تر شده است و در طول تاریخ، ارتباط‌های انسانی همیشه

1. <https://samanehmeli.net>
2. <https://www.instagram.com/iranian.crd/>
3. John Arundel Barnes.
4. Social Networks.

شبکه‌ای بوده است (فیروزآبادی، ۱۳۹۹: ۲۱). از این رو شبکه‌های اجتماعی به اندازه انسان بر روی کره زمین قدمت دارند.

شبکه‌های اجتماعی^۱ از مهم‌ترین سرویس‌های ارائه شده در اینترنت است که افراد توسط آن می‌توانند در سراسر دنیا با یکدیگر ارتباط برقرار کنند و اندیشه‌ها، علاقه‌مندی‌ها و فعالیت‌های خود را فارغ از مرزهای جغرافیایی در آن به اشتراک بگذارند. شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان نسل جدیدی از روابط اجتماعی در بازه زمانی کوتاه سبب شد بسیاری از افراد در سنین مختلف از فاصله‌های بسیار دور با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. در دنیای امروز نقش پررنگ شبکه‌های اجتماعی را نمی‌توان نادیده گرفت و در آینده به‌مراتب نقش بیشتر و مهم‌تری را در زندگی مردم خواهد داشت. از این رو قابلیت‌ها و مزایایی که شبکه‌های اجتماعی مجازی برای کاربران خود در نظر گرفته از جمله برقراری ارتباط با سرعت بالا به‌طور هم‌زمان و غیرهم‌زمان، دسترسی به حجم انبوهی از اطلاعات و انتشار گسترده آنها پایان‌ناپذیر است و برای هر فردی با هر نوع رویکردی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

اینستاگرام متشکل از دو کلمه فوری^۲ و پیام تلگرافی^۳ است که به‌طور کلی به‌منظور پیام‌رسانی فوری از طریق عکس و دوربین است (امینی‌خواه، ۱۳۹۹: ۲۱). شبکه اجتماعی اینستاگرام با توجه به ویژگی‌های متمایزی که نسبت به تلگرام و توییتر دارد از جمله هم‌رسانی احساسات، دسترسی راحت محتوایی، فردمحور، اقیانوس کم‌عمق، فالوینگ‌محور و مارکتینگ‌گرا از جایگاه ویژه‌ای در جذب مخاطب برخوردار است (همان: ۷). اینستاگرام همانند دیگر شبکه‌های اجتماعی مجازی، فرصت‌ها و آفت‌هایی دارد که بر کاربر فعال و منفعل به ترتیب تأثیر مثبت و منفی می‌گذارد.

۳-۲. نقش شبکه‌های اجتماعی در نافرمانی مدنی

مانوئل کاستلز^۴ نظریه پرداز و جامعه‌شناس اسپانیایی، در نظریه «قدرت ارتباطات» معتقد است قدرت در جامعه شبکه‌ای در ارتباطها نهفته، و کنترل‌کنندگان جریان ارتباطات

1. Social Networks.
2. Instant camera.
3. Telegram.
4. Manuel Castells.

صاحبان قدرت هستند (دیوسالار، ۱۳۹۳: ۱). جامعه شبکه‌ای، جامعه‌ای جهانی است که ساختارهای اجتماعی آن پیرامون شبکه‌های فعال شده توسط ریزتراشه‌ها و اطلاعات پردازش‌یافته دیجیتال و فناوری ارتباطها ساخته شده است. ساختارهای اجتماعی در روابط تولید، مصرف، بازتولید، تجربه و قدرت نهفته شده در ارتباط معنادار با فرهنگ هستند (کاستلز، ۱۳۹۳: ۳۱).

کاستلز معتقد است جوهره مبارزه‌های سیاسی بر اساس ارتباطها استوار است و شناسایی کانال‌های ارتباطی مناسب لازمه آن است؛ زیرا امروزه مردم برای کسب اطلاعات سیاسی به رسانه‌ها متکی‌اند. از این‌رو در سال‌های اخیر اینترنت به‌عنوان منبع اصلی اخبار در جهان شناخته شده است. بنابراین مشخصه اصلی سیاست‌های رسانه‌ای در عصر دیجیتال، تعامل بین رسانه‌های جریان اصلی و اینترنت است (همان: ۲۵۲).

زمانی که نافرمانی مدنی در بستر شبکه‌های اجتماعی رخ می‌دهد گاهی با کنشی در میدان همراه است و با چند نفر محدود شروع می‌شود تا به یک تجمع اعتراضی از نوع اغتشاش تبدیل شود. در این مرحله نافرمانان مدنی در فضای مجازی از تکنیک‌هایی همچون دسته واگن و تظاهر به یکپارچگی، اکثریت‌نمایی می‌کنند تا مخاطب را با ایجاد رقابت برای بیشتر دیده شدن با خود همراه کنند. بنابراین شبکه‌های اجتماعی بستر مناسبی برای نافرمانی مدنی تلقی می‌شوند و با عنوان جنبش شبکه‌ای شده در حوزه جنبش‌های اجتماعی تأثیر بسزایی دارند.

این جنبش‌ها در شکل‌های مختلف شبکه‌ای هستند و کاربرد اینترنت و شبکه‌های ارتباطی موبایل ضرورت دارد و شکل شبکه‌بندی، چندوجهی است. جنبش‌ها معمولاً ریشه در فضای شهری دارند، اما موجودیت مستمر آنها در اینترنت محقق می‌شود (همان: ۱۸۶).

۳. روش تحقیق

در این تحقیق بنابر ماهیت موضوع، از روش تحلیل مضمون به‌عنوان روش تحلیل داده با هدف شناسایی الگوها و رسیدن به شبکه مضامین استفاده شده است. در این راستا روش گلوله برفی برای شناسایی صفحات اینستاگرامی زنانی که در حوزه نافرمانی مدنی فعال‌اند، به صورت هدفمند مورد استفاده قرار گرفته است.

در این پژوهش به روش گلوله برفی ۱۱۰ صفحه اینستاگرامی زنان کنشگر در حوزه

نافرمانی مدنی با رصد انجام‌شده، اشباع نظری رخ داد. این صفحات با تعداد دنبال‌کنندگان متفاوت در خارج یا داخل کشور در قالب صفحات شخصی یا کاری فعالیت دارند. همه پست‌ها و استوری‌های آنان مشاهده شد و ۶۱۸ پست به‌عنوان مصداق، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت، سپس به روش تحلیل مضمون ارزیابی شدند و پس از استخراج مضامین اصلی در پیام‌ها که هشت مضمون اصلی را شامل می‌شود، ۳۸ مضمون فرعی و مقولات استخراج شد. جدول مورد مطالعاتی به شرح ذیل است:

جدول ۱: مورد مطالعاتی

ردیف	نام صفحه ^۲	تصویر نمایه ^۲	تعداد دنبال‌کننده ^۱
۱	مهناز افشار		۱۶/۴ میلیون
۲	گلشیفته فراهانی		۱۳/۶ میلیون
۳	مسیح علی‌نژاد		۷/۲ میلیون
۴	ریحانه پارسا		۲/۸ میلیون
۵	پرستو صالحی		۲/۴ میلیون
۶	فرح پهلوی		۱/۷ میلیون
۷	توانا (آموزشکده جامعه مدنی)		۸۷۸ هزار
۸	فرانک عمیدی		۷۹۱ هزار
۹	فمینیسیم روزمره		۶۷۷ هزار
۱۰	کتایون کشاورزی		۴۹۶ هزار

1. Followers.
2. Profile.
3. Follower.

۴۱۱ هزار		من - هم	۱۱
۳۹۰ هزار		سمانه سوادى	۱۲
۱۵۸ هزار		صبا عبداللهى	۱۳
۱۵۴ هزار		نزهت بادی	۱۴
۱۵۰ هزار		جانان	۱۵
۱۴۴ هزار		تینا قاضى مراد	۱۶
۱۴۳ هزار		الى خرسندفر	۱۷
۱۳۱ هزار		فائزه هاشمى	۱۸
۹۷/۵ هزار		طناز خامه	۱۹
۹۴/۱ هزار		مرضيه زيارى	۲۰
۸۶/۲ هزار		نرگس محمدى	۲۱
۸۶/۱ هزار		مرمر مشفقى	۲۲
۸۵/۷ هزار		خانه امن برای همه	۲۳
۸۲/۱ هزار		مهديه گلرو	۲۴
۸۰/۱ هزار		انقلاب زنانه	۲۵
۷۸/۹ هزار		نهدت فرنودى	۲۶
۷۳ هزار		مینا خانى	۲۷
۷۰/۵ هزار		شراره عزیزى	۲۸

۶۵/۶ هزار		جنبش ملی مقاومت و نافرمانی مدنی	۲۹
۶۴/۸ هزار		الهام نائیج	۳۰
۶۴/۳ هزار		هما سرشار	۳۱
۶۱/۳ هزار		شقایق نوروزی	۳۲
۵۴/۹ هزار		فهیمه خزرحیدری	۳۳
۴۹/۳ هزار		آتنا دائمی	۳۴
۵۴/۶ هزار		نجمه واحدی	۳۵
۴۲/۷ هزار		زینب محبوبی	۳۶
۴۱/۸ هزار		شایا گلدوست	۳۷
۳۳/۵ هزار		زهرا رهنورد	۳۸
۳۲/۷ هزار		عاطفه کاشف	۳۹
۳۱ هزار		فربیا شیرازی	۴۰
۳۱ هزار		ژیلا بنی یعقوب	۴۱
۳۰/۸ هزار		نگار شمس	۴۲
۲۹/۲ هزار		شاپرک شجری زاده	۴۳
۲۸/۴ هزار		سایه سهرابی	۴۴
۲۸ هزار		عسل خرسندیان	۴۵
۲۷/۲ هزار		فاتیما باباخانی	۴۶

۴۷	سوده راد		۲۶/۲ هزار
۴۸	نازوند بهاری		۲۴/۹ هزار
۴۹	صبا زاوری		۲۳/۷ هزار
۵۰	غزل رسولی		۲۲/۳ هزار
۵۱	مهرانگیز کار		۲۱/۲ هزار
۵۲	شادی صدر		۲۱ هزار
۵۳	صبا آلاله		۱۸/۹ هزار
۵۴	نسیرین افضلی		۱۸/۹ هزار
۵۵	فاطمه سادات ضرابی		۱۸/۷ هزار
۵۶	روشی روزبهانی		۱۶/۸ هزار
۵۷	مریم زهدی		۱۵/۵ هزار
۵۸	لیلی محسنی		۱۳/۹ هزار
۵۹	شیوا نظرهارى		۱۳/۸ هزار
۶۰	شعله پاکروان		۱۳/۸ هزار
۶۱	شیما قوشه		۱۲/۹ هزار
۶۲	شیرین شمس		۱۰/۹ هزار
۶۳	فربیا داوودی مهاجر		۹/۲ هزار

۹۲ هزار		صبا کردافشاری	۶۴
۸۳ هزار		بهار هدایت	۶۵
۸ هزار		آرزو اسماعیلزاده	۶۶
۷۱۶ هزار		آیدا قجر	۶۷
۷۱۵ هزار		مژگان کشاورز	۶۸
۷۱۲ هزار		شادی امین	۶۹
۶۳ هزار		زهرا اردکانی	۷۰
۵۷ هزار		زینب پیغمبرزاده	۷۱
۵۱۶ هزار		نواز ابراهیم	۷۲
۵۱۴ هزار		زینب زمان	۷۳
۵ هزار		مهزاد خرد	۷۴
۴۱۸ هزار		فمینیست	۷۵
۴۱۵ هزار		مرضیه ادهم	۷۶
۴۱۲ هزار		عاطفه رنگریز	۷۷
۴۱۲ هزار		آزاده بیزارگیتی	۷۸
۴ هزار		آزاده دعوچی	۷۹
۳۱۹ هزار		نگین حسینی	۸۰

۳/۸ هزار		همراز صادقی	۸۱
۳/۸ هزار		فاطمه شاملو	۸۲
۳/۳ هزار		شیرین عبادی	۸۳
۳/۱ هزار		راحیل	۸۴
۳ هزار		عطیه نیک‌نفس	۸۵
۲/۸ هزار		بی‌تا جورابدوز	۸۶
۲/۷ هزار		کاملیا عرفانیان	۸۷
۲/۷ هزار		قاصدک حسینی	۸۸
۲/۵ هزار		الهام نظری	۸۹
۲/۳ هزار		ندا حبیبی	۹۰
۲/۱ هزار		رئوفه میربافری	۹۱
۲/۱ هزار		فاطمه حقیقت‌جو	۹۲
۲ هزار		معصومه قاسمی‌پور	۹۳
۱/۸ هزار		هاله حنیف‌پور	۹۴
۱/۶ هزار		فمینیسم کاربردی	۹۵
۱/۴ هزار		مرضیه صالحی زارعی	۹۶
۱/۴ هزار		عطیه پیرحیاتی	۹۷
۱/۴ هزار		شهلا شرکت	۹۸

۱/۳ هزار		نسیم روشنایی	۹۹
۱/۳ هزار		سعیده حسنی	۱۰۰
۱/۳ هزار		قبیله لیلی	۱۰۱
۱/۲ هزار		پرستو فرخی	۱۰۲
۱/۲ هزار		یاسمن آریانی	۱۰۳
۱/۱ هزار		ساینا صابری	۱۰۴
۹۵۶		سارا ریاحی	۱۰۵
۹۳۶		ناهید مولوی	۱۰۶
۸۱۹		فرآواز فروردینی	۱۰۷
۷۱۷		شمینیسیم	۱۰۸
۴۱۲		حدیث خلیفه	۱۰۹
۴۰۷		ریزنویس (فاطمیما نجیبی)	۱۱۰

۱۱۰ صفحه اینستاگرامی از نظر اقامت در داخل یا خارج کشور مورد بررسی قرار گرفته‌اند که طبق پژوهش صورت‌گرفته ۵۷/۲۷ درصد در خارج از کشور و ۳۱/۸۱ درصد در داخل کشور هستند و ۱۰/۹۰ درصد اقامتشان نامشخص است که شامل جدول ذیل است:

جدول ۲: اقامت مورد مطالعاتی

مورد مطالعاتی	فراوانی	درصد
خارج از کشور	۶۳	۵۷/۲۷
داخل کشور	۳۵	۳۱/۸۱
نامشخص	۱۲	۱۰/۹۰
مجموع	۱۱۰	۱۰۰

۴. یافته‌ها

این بخش شامل دو قسمت کلی است: نخست، تحلیل مضمون صفحات منتخب و توضیح مضامین اصلی و سپس راهبردهای جبهه رقیب در ایجاد نافرمانی مدنی زنانه و ارائه راهبردهای مواجهه با آن است. شناسایی صفحات اینستاگرامی و انتخاب پست‌ها در این پژوهش براساس سه مؤلفه خلاف احکام اسلامی، قوانین جمهوری اسلامی و رویه حکومتی به‌عنوان معیار نافرمانی مدنی لحاظ شده است.

۴-۱. شبکه مضامین انقلاب زنانه

"انقلاب آتی، انقلاب زنانه است." شعار پروژه چندجانبه براندازی جمهوری اسلامی ایران که در سال‌های اخیر به شیوه‌های گوناگونی توسط افراد مختلف کلید خورد که افشار مختلفی را شامل شده است. این پروژه کلان، چندین پروژه خرد را دربرمی‌گیرد که هر یک توسط تیم‌های مجزایی مدیریت و هدایت می‌شود. انقلاب زنانه به‌ظاهر با هدف احقاق حقوق زنان و برجسته‌سازی نقش زنان در جامعه فعالیت دارد، درحالی‌که اهداف نهان این پروژه صرفاً حاکی از براندازی جمهوری اسلامی و روی کارآمدن انقلابی جدید است. نافرمانی مدنی زنانه در ایران با شعار «دفاع از حقوق اساسی مردم»، «زنده نگه‌داشتن عدالت»، «مقابله با سرکوب سیستماتیک هدفمند جامعه و مردم»، «حفظ حقوق شهروندی»، «رفتن به سوی همبستگی و اتحاد» و «تحقق دموکراسی» دنبال می‌شود. زنان ایرانی با نافرمانی مدنی قصد دارند انقلاب زنان را رقم بزنند.

در این پژوهش، هشت مضمون اصلی انقلاب زنانه استخراج شده که به شرح ذیل است:

۱. هنجارشکنی زنانه؛
۲. مقابله با حجاب و عفاف؛
۳. اسلام‌ستیزی؛
۴. خشونت علیه زنان؛
۵. مقابله با الگوی ایرانی - اسلامی ازدواج و خانواده؛
۶. عرفی‌سازی مفهوم مادری؛
۷. ولنگاری جنسی؛
۸. تبعیض جنسیتی.

شبکه مضامین انقلاب زنانه از جمله مضامین اصلی، فرعی و مقولات به شرح ذیل است:

جدول ۳: شبکه مضامین

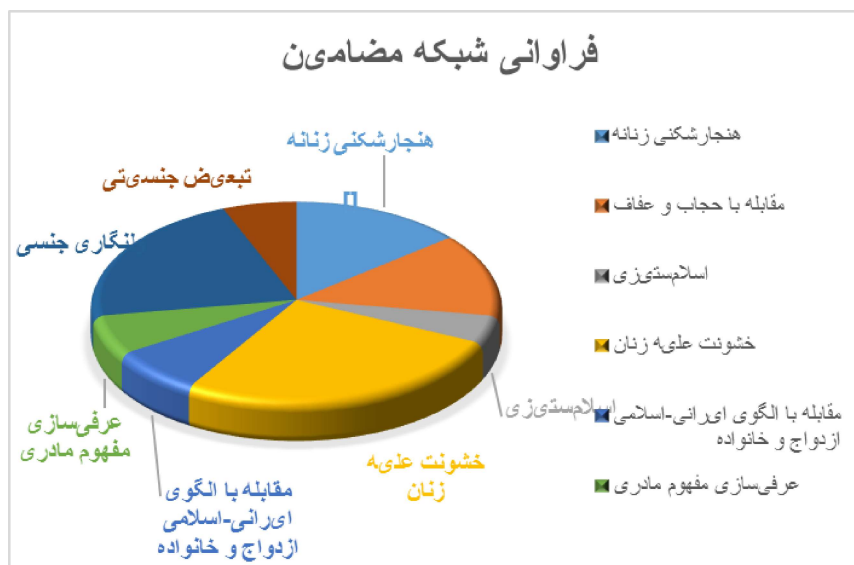
مضامین اصلی	مضامین فرعی	مقولات
۱. هنجارشکنی زنانه	۱. جنبش زنان	۱. ترویج رقص در اماکن عمومی
		۲. تجمع زنان
		۳. خواهان رهایی و آزادی
	۲. قوانین حکومتی در حوزه زنان	۱. عدم پذیرش قوانین حکومتی
		۲. خواهان تغییر و اصلاح قوانین حکومتی
		۳. ضد زن و متحجر دانستن جمهوری اسلامی
۳. عدم پذیرش رویه حکومتی	۱. ورود زنان به ورزشگاه	
	۲. دوچرخه سواری زنان در سطح شهر	
	۳. موتورسواری زنان در سطح شهر	
۲. مقابله با حجاب و عفاف	۱. مخالفت با اصل حجاب	خواهان کشف حجاب و بی حجابی برای همه
	۲. مخالفت با حجاب اجباری	نه به حجاب اجباری
	۳. تحریف حجاب	تفسیر به رأی حجاب بدون عفاف و حیا
۳. اسلام ستیزی	۱. نقد فقه در حوزه زنان	متمرکز بر استفتای مراجع در حوزه زنان
	۲. نقد اسلام از منظر فمینیستی	متمرکز بر نگاه فمینیستی به اسلام
	۳. مقابله با دین اسلام و قرآن کریم در حوزه زنان	عدم پذیرش دین اسلام و قرآن سوزی
۴. خشونت علیه زنان (امنیت نداشته زنان)	۱. خشونت خانگی	۱. قتل
		۲. خشونت جنسی
		۳. حق تمکین
	۲. خشونت حکومتی	۱. زنان زندانی سیاسی
		۲. گشت ارشاد
		۳. حمله سایبری به فمینیست‌ها
۳. خشونت عمومی	۱. خشونت در محل کار و تحصیل	
	۲. خشونت در اماکن عمومی	
۵. مقابله با الگوی ایرانی - اسلامی ازدواج و خانواده	۱. کودک همسری	ازدواج اجباری کودکان
	۲. حق تجرد	ترویج انتخاب زندگی مجردی تا پایان عمر
	۳. چند همسری	تفسیر به رأی چند همسری از منظر اسلام
	۴. شروط ضمن عقد	خواهان شروط ضمن عقد خلاف دین اسلام

مادر به‌عنوان یک انسان خطاکار	۱. تقدس‌زدایی از مقام مادر (مبارزه با تقدس‌انگاری مادر)	۶. عرفی‌سازی مفهوم مادری
حق سقط جنین به جهت حق بر بدن مادر	۲. حق سقط جنین	
خواهان حضانت فرزند با مادر	۳. حق حضانت فرزند	
افسانه بکارت	۱. تابوی باکرگی	۷. ولن‌گاری جنسی
حق مالکیت بر بدن	۲. حق بر بدن	
اقلیت‌های جنسی و جنسیتی	۳. تکثر جنسی ^۱	
ترویج و عادی‌سازی ازدواج سفید	۴. ازدواج سفید (همبالگی)	
برقراری عدالت برای اقلیت‌ها و گرایش‌های مختلف جنسی	۱. عدالت برای اقلیت‌های جنسی	۸. تبعیض جنسیتی
خواهان برابری بین زن و مرد	۲. برابری	
تفکیک جنسیتی در محل تحصیل و کار	۳. تفکیک جنسیتی	
جامعه ضد زن و مبتنی بر سلطه مردان	۴. جامعه مردسالار و زن‌ستیز	

جدول ۶: فراوانی شبکه مضامین

ردیف	مضامین اصلی	فراوانی	درصد
۱	هنجارشکنی زنانه	۹۵	۱۵/۳۷
۲	مقابله با حجاب و عفاف	۸۳	۱۳/۴۳
۳	اسلام‌ستیزی	۳۵	۵/۶۶
۴	خشونت علیه زنان	۱۴۹	۲۴/۱۱
۵	مقابله با الگوی ایرانی - اسلامی ازدواج و خانواده	۲۶	۴/۲۰
۶	عرفی‌سازی مفهوم مادری	۳۴	۵/۵۰
۷	ولن‌گاری جنسی	۱۴۱	۲۲/۸۱
۸	تبعیض جنسیتی	۵۵	۸/۸۹
	مجموع	۶۱۸	۱۰۰

۱. همجنس‌گرایی زنانه، همجنس‌گرایی مردانه، دوجنس‌گرایی، تراجنسیتی، کوئیر، بیناجنس و بی‌جنس‌گرایی.

نمودار ۱: فراوانی شبکه مضامین

۴-۱-۱. هنجارشکنی زنانه

یکی از مضامین اصلی در انقلاب زنانه، هنجارشکنی زنانه است که بر قوانین، رویه حکومتی و جنبش‌هایی در راستای اهداف متمرکز است. سه مقوله اصلی در هنجارشکنی زنانه به شرح ذیل است:

۱. جنبش زنان؛
۲. قوانین حکومتی در حوزه زنان؛
۳. عدم پذیرش رویه حکومتی.

هریک از این مقوله‌های اصلی شامل چندین مقوله فرعی است. نکته قابل توجه اینکه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، نگاه به زن با هدف رعایت معیار اسلامی در امور مربوط به زنان تغییر کرد و وظایف و برنامه‌هایی برای نهادهای مختلف طراحی شد (میرتبار، اخباری و عیوضی، ۱۳۹۹: ۹۹).

پست ذیل یکی از مصادیق هنجارشکنی زنانه است.

پست ۱: هنجارشکنی زنانه

Shirinshams_official	شیرین شمس
<p>آخرین چهارشنبه سوری قرن {اهانت به مقام معظم رهبری} زنده باد آزادی</p> <p>انقلاب زنانه معتقد است چهارشنبه سوری با توجه به موقعیتی سیاسی ایران که از تظاهرات و اعتصابات سال گذشته در بستر سرنگونی حکومت جمهوری اسلامی شکل گرفته، از جایگاه مهمی برخوردار بود و از یک روزی که مردم در کنار هم و دست در دست هم شادی کنند و برقصدن فراتر رفت و تبدیل به یک روز اعتراضی و عرض اندام سیاسی شد. عرض اندام به حکومتی که در چهار دهه عمر خود، با تحمیل فرهنگ عاشورایی، فرهنگ غم و اندوه و گریه و زاری و گناهکار انگاری، و با محدود کردن زن و تبعیض جنسیتی، سعی و تلاش خود را برای سرکوب جامعه کرد. اما جوانان به عنوان نیروی محرکه جنبش خلاصی فرهنگی در ایران که جنبشی علیه فرهنگ ارتجاعی دینی و سنت زده است، به تمام ارزش های این حکومت نه گفتند و سال به سال این حکومت را به عقب راندند.</p> <p>#انقلاب_زنانه</p> <p>#انقلاب_آئی_ایران_یک_انقلاب_زنانه_است</p>	

۲-۴. مقابله با حجاب و عفاف

حجاب و عفاف جزو ضروریات دین است و به عنوان امری فرهنگی و تربیتی برای تصمیم گیری، تبلیغ و ترویج آن باید به صورت مستمر، تدریجی، عمیق و همه جانبه باشد تا تقویت حیا و عفت در خانواده و اجتماع را به همراه داشته باشد. در حالی که برخی از برخوردها در جمهوری اسلامی ظاهری، سطحی، احساسی بوده و سبب سوءاستفاده دشمنان جمهوری اسلامی و تخریب مقوله مهم حجاب شده است (بانکی پور فرد، ۱۳۹۸: ۱۶-۱۷).

مهم ترین عنصر برای شخصیت زن، عفت آن است که وسیله ای برای تعالی و تکریم آن در چشم دیگران و مایه احترام اوست. عفاف به عنوان رکن اصلی دفاع از زن در غرب مورد اهتمام قرار نگرفته است و همین امر سبب ترویج بی بندوباری ها شده است. حفظ حجب، حیا و عفاف زنانه یک ضرورت و فریضه ای بزرگ است. در همین راستا برخی زنان فعال در حوزه نافرمانی مدنی با استفاده از تکنیک ها و واژه سازی ها، با راه انداختن کمپین های مختلف سعی در خدشه وارد کردن به حجاب و عفاف در جامعه اسلامی دارند (همان: ۲۳).

مقابله با حجاب و عفاف به‌عنوان دومین مضمون اصلی در انقلاب زنانه شامل سه مضمون فرعی ذیل است:

۱. مخالفت با اصل حجاب؛

۲. مخالفت با حجاب اجباری؛

۳. تحریف حجاب.

پست ذیل یکی از مصادیق مقابله با حجاب و عفاف است.

پست ۲: مقابله با حجاب و عفاف

Rahil_ya	راحیل
<p>حجاب محدودیت نیست. حجاب انتخابه. حجاب اعتقاده. حجاب میتونه یه رقااص ماهر باشه. حجاب میتونه یک معمار خبره باشه. کسی نمیتونه تو رو محکوم به چیزی کنه که نیستی... حجاب داشته باشه علایقتم دنبال کن. درست مثل کسی که به حجاب اعتقاد نداره و علایقشو دنبال میکنه. اگه کسی که حجاب نداره میتونه رقااص بشه پس اونیه که حجاب داره هم میتونه رقااص بشه. به امید روزی که احترام سهم همه مردم بشه و آزادی همه جهان رو فرا بگیره. به امید روزی که بی حجاب رو به چشم آدم بد و باحجاب رو به چشم آدم خوب نبینیم بلکه همه انسان‌ها رو برابر بدونیم. با دیدن این ویدیو چه حسی بهت دست داد؟؟؟ #حجاب #حجاب_استایل #حجاب_اجباری #رقاص #رقص #فمنیست #رقصنده #فمنیسم #محمدرضا_برخورداری_تنها_نیست #فمنیست_باشیم #حجاب_محدودیت_نیست</p>	

۱۲۷

۳-۱-۴. اسلام‌ستیزی

نگاه اسلام به زن، اول از حیث انسانیت و سپس جنسیت است و یک نگاه فوق‌العاده متعالی است. جنسیت به‌عنوان یک امر ثانوی و یک امر عارضی محسوب می‌شود که در سیر اصلی بشر معنایی ندارد و در کارکردهای زندگی معنا می‌یابد. بنابراین دیدگاه اسلام به زن بدون افراط و تفریط و کاملاً مشخص و روشن است. در همین راستا برخی از زنان فعال در حوزه نافرمانی مدنی با عناوین و شیوه‌های مختلفی اسلام را به‌گونه‌ای دیگر برای مخاطبان خود ترسیم می‌کنند و یا نقدهایی که به عملکرد افراد دارند را به اسلام ربط می‌دهند.

اسلام‌ستیزی به‌عنوان سومین مضمون اصلی انقلاب زنانه، شامل سه مضمون فرعی می‌شود:

۱. نقد فقه در حوزه زنان؛

۲. نقد اسلام از منظر فمینیستی؛

۳. مقابله با دین اسلام در حوزه زنان.

پست ذیل یکی از مصادیق اسلام‌ستیزی است.

پست ۳: اسلام‌ستیزی

Feminism.everyday	فمینیسم روزمره
<p>ما مذهب نمی‌خواهیم حکومت مذهبی نمی‌خواهیم</p> <p>مذهب بزرگ‌ترین دشمن زنان و دشمن آزادی و عقلانیت است تا این لحظه دو چهره، شبنم فرشادجو و کتابون ریاحی حجاب از سر برداشته‌اند. به امید اینکه تعداد بیشتری از چهره‌ها به این حرکت بپیوندند.</p> <p>گروه‌های زیادی هم فراخوان اعتصاب و تجمع و اعتراض خیابانی داده‌اند. خود را برای قطعی اینترنت و برای حضور بی حجاب در خیابان آماده کنید.</p> <p>باید یک‌بار برای همیشه #تیشِه_پر_ریشه چهل و مذهب بزنیم</p>	

۱۲۸

۴-۱-۴. خشونت علیه زنان

خشونت علیه زنان به‌عنوان اصطلاحی تخصصی، چهارمین مضمون اصلی در انقلاب زنانه است که یک پدیده جهانی قلمداد می‌شود و میزان و نوع آن در هر ملتی به فرهنگ، سنت‌ها و قوانین مختلف کشورها بستگی دارد. خشونت علیه زنان شامل خشونت روانی، کلامی، جسمی و جنسی است که در اجتماع یا محلی خصوصی مانند خانه اتفاق می‌افتد (آذر و نوحی، ۱۳۹۸: ۱۷۳).

کنشگران در حوزه نافرمانی مدنی، انواع خشونت را به اسلام و جمهوری اسلامی ربط می‌دهند تا با اسلام‌هراسی دشمن‌سازی کنند. نافرمانان مدنی در این راستا جنبشی با عنوان «من - هم» راه انداخته‌اند که آزارهای جنسی قربانیان ایرانی در اصناف مختلف را روایت می‌کند. از تابستان ۱۳۹۹ در توئیتر فعال شد و سپس روایتگری در اینستاگرام آغاز گردید. نحوه روایتگری و افشاگری به‌گونه‌ای است که نقدهای بسیاری به آن وارد است. یکی از پیامدهای این جنبش ایجاد ناامنی، ترس و نگرانی در خانواده‌ها نسبت به جامعه است. خشونت علیه زنان شامل سه مضمون فرعی ذیل است:

۱. خشونت خانگی؛

۲. خشونت حکومتی؛

۳. خشونت عمومی.

هریک از مضامین بالا اقسام مختلفی دارد که در ادامه به آنها پرداخته می‌شود. روایتگری یکی از شیوه‌های مرسوم زنان فعال در این حوزه است، به گونه‌ای که بیشتر کمپین‌های اجرا شده توسط نافرمانان مدنی با استفاده از همین شیوه کلید می‌خورد؛ زیرا مخاطب زمانی با محتوا به خوبی همراه می‌شود که احساس هم‌ذات‌پنداری داشته باشد و در روایت این حس منتقل می‌شود. بنابراین روایتگری روشی تدریجی، مستمر و اثرگذار است که نافرمانان مدنی به خوبی بر آن متمرکز شده‌اند. پست ذیل یکی از مصادیق خشونت علیه زنان است.

پست ۴: خشونت علیه زنان

۱۲۹

Shaghayeghnorozi	شقایق نوروژی
<p>کشته شدن زن به دست مردان اطرافش نوک قله خشونت است، آن آخرین پله هرم «زن بی‌زاری» است... این مهم است که ما مسیر را ببینیم. تمام آن آجرهایی که کنار هم گذاشته شد. از خشونت علیه فرزند دختر گرفته تا قانون کودک‌همسری. از قانون اجبار پوشش و قانونی بودن مالکیت بر بدن زن گرفته تا قوانین ناعادلانه ازدوج، از عادی‌سازی خشونت جنسی تا عدم دسترسی زنان به کار و سرمایه. و البته جامعه‌ای که در تثبیت این رویه نقش دارد.</p> <p>مهم‌ترین هشدار جنبش‌های مترقی زنان همین است. جنبش‌های معاصر مانند #می_تو_وقتی_می_گویند «قربانی نکوه باید متوقف شود» وقتی می‌گوید «فضای روایتگری باید امن شود»، وقتی شعار جنبش این فریاد است که «ما باورت داریم!» حتی اگر جهانی نداشته باشد. ما باید مسیر ساخت خشونت که پشت درهای بسته پنهان می‌ماند را متوقف کنیم.</p> <p>#زن_کشی</p>	

۴-۱-۵. مقابله با الگوی ایرانی - اسلامی ازدواج و خانواده

زن در نگاه نخست، اولین و بزرگ‌ترین مسئولیت مدیریت کانون خانواده به‌عنوان پایه تشکل اجتماعی را به عهده دارد (بانکی‌پور فرد، ۱۳۹۸: ۲۴). هویت زن با نقش همسری و مادری آمیخته شده و در خانواده از جایگاه بالا، ارج و قرب بسیاری برخوردار است (رحیمی

سجاسی، کلانتری و شاکری گلپایگانی، ۱۳۹۹: ۱۹). رهبر معظم انقلاب در دیدار با بانوان نخبه در اول خردادماه ۱۳۹۰ درخصوص جایگاه و شأن زن و مسئله خانواده دو نقطه اساسی فرمود:

یکی عبارت است از نگاه غلط و بد فهمیدن جایگاه زن و شأن زن در جامعه که این نگاه و این بدفهمی از غرب شروع شده، خیلی هم قدیمی و ریشه‌دار نیست... نقطه دوم که اساس مشکل است، بد فهمیدن مسئله خانواده و بد عمل کردن در رفتارهای داخل خانواده است (کربلایی نظر و جمعی از محققان، ۱۳۹۸: ۷۱).

برخی از زنان کنشگر در حوزه نافرمانی مدنی درصدد ترویج چندهمسری زنان در جمهوری اسلامی هستند، درحالی که چندشوهری در اسلام و ادیان دیگر جایز نیست. پست ذیل یکی از مصادیق مقابله با الگوی ایرانی - اسلامی ازدواج و خانواده است.

پست ۵: مقابله با الگوی ایرانی - اسلامی ازدواج و خانواده

Negar.shms	نگار شمس
<p>برادر پورن هاب مثل برادر بتول چهار همسر دارد. همسران بتول با یکدیگر مثل برادر هستند. بتول به همسران خود به طور مساوی عشق می‌ورزد. بتول اوقات فراغت خود را در پورن هاب می‌گذارند و نکاتی برای اداره زندگی می‌آموزد.</p>	

۴-۱-۶. عرفی‌سازی مفهوم مادری

ششمین مضمون اصلی در انقلاب زنانه، عرفی‌سازی مفهوم مادری است. در مسئله زن آنچه حایز اهمیت است، مسئله خانواده است. زن به‌عنوان عضوی از خانواده، نقش منحصربه‌فرد همسری و مادری را ایفا می‌کند. رهبر انقلاب درباره اهمیت نقش مادری در پنج مردادماه ۱۳۸۴ فرمود:

اگر زنان ما از لحاظ رتبه معرفتی و بینش و معلومات، سطح خود را ارتقا دهند، این نقش {مادری} با هیچ نقش دیگری، قابل مقایسه نیست... مادر است که فرهنگ، معرفت، تمدن و ویژگی‌های اخلاقی یک

قوم و جامعه را با جسم خود، با روح خود، با خُلق خود و با رفتار خود، دانسته و ندانسته به فرزند منتقل می‌کند. همه تحت تأثیر مادران هستند. آنکه بهشتی می‌شود، پایه بهشتی شدنش از مادر است.
(<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=49432>)

عرفی‌سازی مفهوم مادری در انقلاب زنانه شامل سه مضمون فرعی ذیل است:

۱. تقدس‌زدایی مادر؛

۲. حق سقط جنین؛

۳. حق حضانت فرزند.

برخی زنان کنشگر در حوزه نافرمانی مدنی درصدد تخریب و تنزل جایگاه مادر در جمهوری اسلامی با تمرکز بر سختی‌ها و مشکلات مادری به شیوه‌های مختلفی از جمله کمپین «مادری بدون فیلتر» و «مادر مقدس نیست»، با هدف بیان خطاهای مادری به‌عنوان یک انسان هستند تا قداست و ارزش‌های این مقام را زیر سؤال ببرند. در این راستا نگهداری و تربیت حیوانات را جایگزین فرزند می‌کنند و سبب تنزل جایگاه انسان با حیوان می‌شوند. پست ذیل یکی از مصادیق عرفی‌سازی مفهوم مادری است.

پست ۶: عرفی‌سازی مفهوم مادری

شیمافوشه	Shimaghooshe
	ما زنان نیاز داریم نگرشمون رو در مورد نقش مادری اصلاح کنیم و از مادر یک ابرقهرمان مقدس نسازیم. چون هیچ تقدسی وجود نداره و مادران هم خطا می‌کنن و لایق بخشش‌اند

۷-۱-۷. ولننگاری جنسی

ولننگاری جنسی هفتمین مضمون اصلی در انقلاب زنانه است که امری طبیعت‌بنیاد می‌باشد و از ابتدای بشر با آن همراه بوده است. انحرافات جنسی ریشه در تاریخ دارد و امروزه با تمرکز نافرمانان مدنی در شبکه‌های اجتماعی بر این موضوع با هدف ترویج آن گسترش یافته است.

ولنگاری جنسی با توجه به نحوه کنشگری زنان در حوزه نافرمانی مدنی شامل چهار مضمون فرعی ذیل است:

۱. تابوی باکرگی؛

۲. حق بر بدن؛

۳. تکثر جنسی؛

۴. ازدواج سفید.

تکثر جنسی اصطلاحاً به اقلیت‌های جنسی و جنسیتی «ال جی بی تی»^۱ می‌گویند و با عنوان شش رنگ یا جامعه رنگین‌کمانی شناخته می‌شوند. شاخه‌های «ال جی بی تی» شامل هم‌جنس‌گرایی^۲ (هم‌جنس‌گرایی زنانه،^۳ هم‌جنس‌گرایی مردانه^۴)، دوجنس‌گرایی^۵ (چندجنس‌گرایی،^۶ همه‌جنس‌گرایی^۷)، تراجنسیتی^۸ (زن ترنس،^۹ مرد ترنس،^{۱۰} خارج از جنسیت^{۱۱})، کوئیر،^{۱۲} بیناجنس^{۱۳} و بی‌جنس‌گرایی^{۱۴} است. رنگین‌کمانی‌ها به دنبال این هستند که در جمهوری اسلامی ایران نیز همانند برخی از کشورها، راهپیمایی با عنوان «جامعه‌ال جی بی تی» برگزار کنند و پرچمشان را برای به رسمیت شناخته شدن در داخل کشور بالا ببرند و درصدد ترویج آن هستند. در همین راستا فمینیست‌ها از نظر اخلاقی، مروج هم‌جنس‌گرایی هستند و مدعی‌اند که زن‌ها باید به صورت مطلق و از هر نظر

1. LGBTQ⁺.
2. Homosexuality.
3. Lesbian.
4. Gay.
5. Bisexuality.
6. Polysexuality.
7. Pansexuality.
8. Transgender.
9. Trans woman.
10. Trans man.
11. Non-binary gender.
12. Queer.
13. Intersex.
14. Asexuality.

خودکفا باشند و همه نیازهایشان را از طریق یکدیگر رفع کنند (نقی‌پور، ۱۳۹۷: ۳۲). پست ذیل یکی از مصادیق ولنگاری جنسی است.

پست ۷: ولنگاری جنسی

Shadi.amin.real	شادی امین
<p>بچه‌ها مچکریم</p> <p>دومین پراید شش‌رنگ، بدون حضور شما، بدون استقبال شما، بدون زحمات تیم پرکار شش‌رنگ، چنین موفقیت و امیدی را ایجاد نمی‌کرد. همه شما که پیام‌های مهربانان را تقدیم یکدیگر کردید و به دعوت شش‌رنگ پاسخ دادید و برای جهانی بهتر کنار جامعه‌ال‌جی‌بی‌تی در ایران ایستادید، لایق قدردانی و یک بغل محکم هستید.</p> <p>ممنون از شش‌رنگ و ممنون از همه شما عزیزان و به امید برگزاری جشن‌های خودمان در میدان شهرهایمان در ایران آزاد و بدون جمهوری اسلامی</p>	

۱۳۳

۱-۸-۴. تبعیض جنسیتی

هشتمین مضمون اصلی در انقلاب زنانه، تبعیض جنسیتی است که مورد توجه بسیاری از زنان قرار گرفته است و چنین تصویری در آنها ایجاد شده که دین اسلام بین زن و مرد تفاوت قابل شده و زن در موارد مختلف مورد تبعیض قرار گرفته است. در صورتی که از نظر اسلام مرد بر زن هیچ برتری به لحاظ جنسیتی و انسانی ندارد و همه در برابر خدای متعال از یک مرتبه و مقام برخوردارند. در منطق قرآن، زن همانند مرد انسان تمام‌عیار است و هیچ تفاوتی میان زن و مرد در اصل خلقت وجود ندارد و از یک حقیقت آفریده شده‌اند (پیرجلیلی، ۱۳۹۴: ۱۶۰). در حالی که اصرار عده‌ای از فمینیست‌ها بر عدم تفاوت زن و مرد است (لطیفی و دیگران، ۱۳۹۷: ۸۳).

زنان کنشگر در حوزه تبعیض جنسیتی در قالب چهار مضمون فرعی ذیل فعالیت دارند:

۱. عدالت برای اقلیت‌های جنسی و جنسیتی؛

۲. برابری؛

۳. تفکیک جنسیتی؛

۴. جامعه مردسالار و زن‌ستیز.

پست ذیل یکی از مصادیق تبعیض جنسیتی است.

پست ۸: تبعیض جنسیتی

Shayagoldoust	شایا گلدوست
<p>زنان در طول تاریخ در نقاط مختلف دنیا برای به دست آوردن حقوق برابر و رسیدن به شرایط بهتر در حال مبارزه بوده‌اند. تاریخ مبارزات آنها نشان می‌دهد که در پیشرفته‌ترین و دموکرات‌ترین کشورها نیز تنها چند دهه است که توانسته‌اند به برخی از آزادی‌ها و حقوق خود دست پیدا کنند. اما هم‌چنان در جوامع مردسالار و جنسیت‌زده که کلیشه‌های جنسی و جنسیتی بر آنها حکمفرماست، شرایط زنان تاسف‌بار و نگران‌کننده است. آمار نشان می‌دهد که تعداد زیادی از زنان در سراسر دنیا روزانه مورد خشونت‌های خانگی و اجتماعی قرار می‌گیرند و یا حتی به دلیل «تعصب» و «غیرت»، قربانی قتل‌های به اصطلاح «ناموسی» می‌شوند. اخباری که هر روزه از رسانه‌های سراسر دنیا شنیده می‌شوند، تصدیقی بر این فاجعه هستند. متأسفانه اقشار مختلفی از آنها به دلیل هویت‌های مقاطع خود، تبعیض‌ها و خشونت‌های مضاعفی را تجربه می‌کنند. برخی از این زنان حتی در گروه زنان نیز به رسمیت شناخته نمی‌شوند و مسائل و مشکلات آنها در مطالبات این حوزه در نظر گرفته نمی‌شود. یکی از این اقشار، زنان جامعه رنگین‌کمانی هستند که به دلیل گرایش جنسی، هویت و بیان جنسیتی خود در معرض آسیب بیشتری قرار دارند. بسیاری از این زنان نه تنها در خانواده و از سوی اجتماع بلکه در میان قشر زنان نیز پذیرفته شده نیستند. دلیل اصلی آن نیز دیدگاه دوقطبی جنسی و جنسیتی در جوامعی است که فرهنگ مردسالار و جنسیت‌زده بر آنها بسیار حاکم است.</p>	

۱۳۴

۴-۲. راهبردهای جبهه رقیب برای شکل‌گیری نافرمانی مدنی زنان ایرانی

زنان فعال در حوزه نافرمانی مدنی به‌عنوان عوامل اصلی این پروژه در تلاش هستند با استفاده از تکنیک‌ها و راهبردهای مختلفی، زنان را با جریان‌سازی‌ها و کمپین‌ها همراه کنند. نافرمانان مدنی در فعالیتهای مختلف خود دو شیوه مرسوم «روایتگری در قالب‌های مختلف» و «واژه‌سازی زنانه منحصربه‌فرد» در نظر دارند که با هدف ایجاد جذابیت و ترغیب مخاطب با حک شدن در ذهن و قلب زنان برای جریان‌سازی است. از این رو فعالان این حوزه از راهبردهایی برای دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده جهت تحقق انقلاب زنانه استفاده می‌کنند.

در این پژوهش راهبردهای استفاده‌شده در نافرمانی مدنی زنان مبتنی بر شبکهٔ مضامین استخراج گردیده است و راهبردهای مواجهه با آن، با هدف تبیین احکام اسلام، قوانین جمهوری اسلامی و رویهٔ حکومتی ارائه شده است. زمانی راهبردهای مواجهه مؤثر واقع می‌شود که به عوامل نفوذی در عرصه‌های مختلف نظام، میدان داده نشود.

راهبردهای مورد استفاده زنان در حوزهٔ نافرمانی مدنی به شرح ذیل است:

جدول ۴: راهبردهای مورد استفادهٔ زنان در حوزهٔ نافرمانی مدنی

ردیف	مضامین اصلی	راهبردهای مورد استفادهٔ زنان در حوزهٔ نافرمانی مدنی
۱	هنجارشکنی زنانه	۱. الگوسازی زنان کنشگر در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی با تمرکز بر سبک زندگی غربی
		۲. انگاره‌سازی عدم آزادی و محدودیت‌های چشمگیر در ایران به صورت سخنرانی در جوامع بین‌المللی و انتشار بازخورد آن در شبکه‌های اجتماعی
		۳. ناکارآمد جلوه دادن قوانین حکومتی در حوزهٔ زنان جهت تغییر و اصلاح یا عدم پذیرش آن و تعمیم چند مصداق ضدزن به کل جامعهٔ اسلامی
		۴. نیازسازی کاذب و تغییر اولویت‌بندی نیازهای واقعی زنان
		۵. ذائقه‌سازی و تغییر سلايق زنان با القای تفکرات خود با استفاده از تصویرسازی فانتزی در راستای احقاق حقوق زنان تنها با روی کار آمدن انقلاب زنانه
		۶. تشکیل شبکه‌ای از زنان فمینیست در راستای اهداف ازپیش‌تعیین‌شده جهت تحقق انقلاب زنانه و پروژه‌محور بودن هنجارشکنی‌ها و حمایت شبکه‌ای
		۷. به نیکی یاد کردن جایگاه زنان پیش از انقلاب
۲	مقابله با حجاب و عفاف	۱. ایجاد همبستگی زنان برای کشف علنی حجاب از طریق راه‌اندازی کمپین‌هایی همچون چهارشنبه‌های سفید، حجاب بی حجاب و آزادی‌های یواشکی
		۲. حمایت سازمان‌یافته از زنان شرکت‌کننده در کمپین‌های مخالفت با حجاب، با هدف افزایش انگیزه و اعتماد به نفس به مخاطبان برای پیوستن به کمپین‌های مختلف
		۳. تحریف حجاب اسلامی به حجاب اجباری و به نمایش گذاردن حجاب به‌عنوان صرفاً پوشش و تفکیک آن از حیا و عفت با ترویج بی‌حیایی
		۴. تفرقه‌افکنی میان زنان باحجاب و کم‌حجاب با القای عدم ضرورت حجاب با عنوان آزادی در انتخاب پوشش و احقاق حق و پررنگ کردن وجه تمایز میان زنان باحجاب و کم‌حجاب
		۵. برجسته کردن گشت ارشاد و موانع حکومتی در برابر بی‌حجابی
		۶. ترویج کشف حجاب زنان به‌خصوص زنان فعلی در فضای مجازی و سلبریتی
		۷. قیاس حجاب بین زن و مرد در شرایط مختلف با هدف جلوه دادن دشواری حجاب و محدودیت‌ها برای زنان و آزادی مردان

۳	اسلام‌ستیزی	<p>۱. تقلیل جایگاه حضرت فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small> و توهین به مقدسات به مناسبت روز زن و مادر</p> <p>۲. نسبت دادن خطاهای افراد به اسلام با هدف ترسیم پامال شدن حقوق زنان در اسلام</p> <p>۳. تفسیر آیات، روایات و فقه اسلامی از منظر فمینیستی</p>
۴	خشونت علیه زنان	<p>۱. القای بی‌توجهی نسبت به خشونت علیه زنان در جمهوری اسلامی با تعمیم دادن چند مصداق از خشونت به کل جامعه اسلامی</p> <p>۲. ایجاد حس ناامنی در جامعه و اماکن عمومی با انتشار انواع مصادیق خشونت کلامی، جنسی و جسمی</p> <p>۳. ترویج راهبرد مقابله با خشونت علیه زنان به سبک غربی</p> <p>۴. تشویش اذهان عمومی نسبت به اماکن مذهبی و بسیجیان با روایتگری آزار جنسی فاقد استناد</p> <p>۵. طرح مسئله با سوژه‌سازی و تعمیم آن به جامعه اسلامی</p> <p>۶. سوءاستفاده از زنان آسیب‌دیده جهت شبکه‌سازی برای دستیابی به اهداف</p>
۵	مقابله با الگوی ایرانی - اسلامی ازدواج و خانواده	<p>۱. ترویج تجردگزینی با بیان مزیت مجرد بودن و نگرش تنوع‌طلبی و روابط آزاد و پرهیز از ازدواج در جمهوری اسلامی به بهانه شروط ضمن عقد</p> <p>۲. ایجاد شبهه نسبت به کودک‌همسری، چندهمسری و شروط ضمن عقد با هدف نادیده گرفته شدن و تزییع حقوق زنان در اسلام</p> <p>۳. تقلیل جایگاه ازدواج و خانواده در دین اسلام و جمهوری اسلامی و ایجاد ترس از عواقب ازدواج و تشکیل خانواده</p> <p>۴. ترویج روابط مثلثی با هدف تضعیف بنیان خانواده</p> <p>۵. تغییر جای معروف و منکر به گونه‌ای که ازدواج را امری منکر و ناپسند جلوه می‌دهند تا روابط نامشروع را ترویج دهند. در این صورت مسئولیت‌پذیری در امر ازدواج به معنای منکر تلقی می‌شود</p> <p>۶. بزرگ‌نمایی عواقب ازدواج در ایران با نمایش دادن ازدواج‌های ناموفق</p> <p>۷. برجسته‌سازی موانع و مشکلات ازدواج در جمهوری اسلامی</p>
۶	عرفی‌سازی مفهوم مادری	<p>۱. تضعیف جایگاه مادری در خانواده و جامعه</p> <p>۲. خطاکار جلوه دادن مادر به‌عنوان یک انسان و تقدس‌زدایی آن</p> <p>۳. ترویج عدم فرزندآوری به بهانه حفظ تناسب اندام به‌عنوان حق بر بدن</p> <p>۴. برجسته‌سازی مشکلات و دشواری‌های مادری با عنوان مادری بدون فیلتر</p> <p>۵. ترغیب مادران به سقط جنین به‌عنوان انتخاب و حق مادری</p>
۷	ولنگاری جنسی	<p>۱. اصالت دادن به لذت جنسی به شیوه‌های مختلف</p> <p>۲. ترویج روابط آزاد به بهانه حق هر انسان</p> <p>۳. ترویج گرایش‌های مختلف جنسی و تنوع‌طلبی از جمله همجنس‌گرایی</p> <p>۴. مفهوم‌سازی جدید از عشق با روابط بی‌قیدوشرط</p>

۸	تبعیض جنسیتی	۱. معرفی جامعه اسلامی به عنوان جامعه زن ستیز و نادیده گرفتن اقتضائات زمانی و مکانی با برجسته سازی جلوه دادن جمهوری اسلامی بر پایه بی عدالتی میان زن و مرد
		۲. جلوه دادن جامعه اسلامی به عنوان جامعه مردسالار، متحجر و ضد زن
		۳. ترویج رنگین کمانی ها با برگزاری راهپیمایی های حمایت از اقلیت های جنسی و جنسیتی و بالا بردن پرچم آن با هدف به رسمیت شناخته شدن
		۴. بی منطق جلوه دادن تفکیک جنسیتی در برخی از عرصه ها در جمهوری اسلامی

۳-۴. راهبردهای مواجهه با نافرمانی مدنی زنان در ایران

راهبرد اصلی در مواجهه با انقلاب زنانه به عنوان مفهوم اصلی نافرمانی مدنی شامل دو بخش است: بخش اول مربوط به اقدامات جامع از جمله تبیین و وضع قوانین اجتماعی برای مقابله با نافرمانی مدنی است و بخش دوم شامل ایجاد جنبش هایی همچون احیای هویت زنانه از منظر اسلام با زبان هنر و فلسفه جهت ایجاد بستر مطالبات در فضای مجازی برای برهم زدن نظم جامعه غربی است که جنبه تهاجمی و مواجهه فعال با انقلاب زنانه دارد. راهبردهای ذیل با تمرکز بر هریک از مضامین اصلی ارائه شده است.

۱۳۷

جدول ۵: راهبردهای مواجهه با نافرمانی مدنی زنان

ردیف	مضامین اصلی	ایجابی / سلبی	راهبردهای مواجهه با نافرمانی مدنی زنان
۱	هنجارشکنی زنانه	ایجابی	۱. فرهنگ سازی قانون مداری
		ایجابی	۲. تبیین الگوی سوم زن (نه شرقی، نه غربی) در جمهوری اسلامی با تمرکز بر فرمایشات رهبر معظم انقلاب و تدوین طرح و برنامه مناسب برای تحقق آن
		ایجابی	۳. جذاب سازی حقوق زنان در اسلام مبتنی بر نیازسنجی و ذائقه سنجی مخاطبان زن
		ایجابی	۴. تبیین مفاهیم بنیادین آزادی از منظر اسلام و تمایز آن با دیدگاه مدعیان آزادی و رهایی
		سلبی	۵. وضع قوانین بازدارنده نسبت به هنجارشکنی کنشگران در حوزه نافرمانی مدنی
۲	مقابله با حجاب و عفاف	ایجابی	۱. تبیین دلایل و چرایی حجاب و عفاف از دیدگاه قرآن و حدیث به عنوان عاملی مؤثر در اعتلای جایگاه زن در جامعه
		ایجابی	۲. فرهنگ سازی حجاب به شیوه مردمی با رویکرد ایجابی و همدلانه و عدم ورود حکومت به این مسئله با هدف عدم ایجاد دافعه نسبت به حجاب
		سلبی	۳. وضع قوانین جهت ایجاد محرومیت از امتیازهای اجتماعی برای زنان حرمت شکن در عرصه حجاب و عفاف

۳	اسلام‌ستیزی	ایجابی	۱. تبیین ابعاد شخصیت والای حضرت فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small> و جایگاه زن در اسلام
		ایجابی	۲. تبیین ارزش‌های دینی در حوزه زنان و حقوق زن در اسلام
		سلبی	۳. نقد آرای فمینیسم اسلامی در تفسیر به رأی‌های صورت گرفته با استفاده از تکنیک‌های اقناعی
۴	خشونت علیه زنان	ایجابی	۱. تبیین حکم صادر شده و مجازات در نظر گرفته شده برای فرد آزارگر برای مخاطب جهت شفاف‌سازی نسبت به عملکرد قوه قضائیه
		ایجابی	۲. تبیین خشونت علیه زنان از منظر اسلام و شرح کامل مؤلفه‌های خشونت علیه زنان همراه با ذکر مصادیق
		سلبی	۳. وضع قوانین بازدارنده برای ارتقای امنیت و صیانت از کرامت زنان در اماکن عمومی به خصوص در محل کار و تحصیل
۵	مقابله با الگوی ایرانی - اسلامی ازدواج و خانواده	ایجابی	۱. ایجاد جنبش‌های احیای خانواده و هویت زنانه از منظر اسلام با زبان هنر و فلسفه جهت ایجاد بستر مطالبات در فضای مجازی برای برهم‌زدن نظم جامعه غربی
		ایجابی	۲. تبیین هدف از ازدواج و فواید آن با تمرکز بر وصف ازدواج از منظر آینده‌پژوهی به همراه آسیب‌شناسی تجرد قطعی
		ایجابی	۳. پاسخ به شبهات مطروحه نسبت به مسائلی همچون کودک‌همسری، چندهمسری و شروط ضمن عقد از منظر اسلام
		ایجابی	۴. تبیین جایگاه ازدواج و خانواده در دین اسلام و جمهوری اسلامی
		سلبی	۵. وضع قوانین محرومیت از برخی امتیازات اجتماعی از مجردها
۶	عرفی‌سازی مفهوم مادری	ایجابی	۱. تبیین جایگاه و مقام مادری بر اساس دین اسلام و تبیین بازتاب منفی تضعیف مقام مادری
		ایجابی	۲. تبیین آسیب‌های سقط جنین آگاهانه
		سلبی	۳. وضع قوانین بازدارنده برای مشوقین سقط جنین
۷	ولنگاری جنسی	ایجابی	۱. تبیین قوانین و مجازات‌های تعیین شده برای بی‌بندوباری و ولنگاری جنسی
		سلبی	۲. ایجاد جنبش‌های مقابله با «ال جی بی تی» با زبان هنر و فلسفه جهت ایجاد بستر مطالبات در فضای مجازی برای برهم‌زدن نظم جامعه غربی
		سلبی	۳. وضع قانون بازدارنده برای مروجین رنگین‌کمانی‌ها
		ایجابی	۴. تبیین ارزش‌های اخلاقی در جامعه اسلامی
۸	تبعیض جنسیتی	ایجابی	۱. تبیین جایگاه زن و مرد در دین اسلام و تلاش در راستای تحقق آن در جامعه اسلامی
		سلبی	۲. ایجاد جنبش‌های مقابله با نفی جنسیت با زبان هنر و فلسفه جهت ایجاد بستر مطالبات در فضای مجازی برای برهم‌زدن نظم جامعه غربی

۵. نتیجه گیری

زنان با توجه به نقش مهمی که در خانواده و جامعه دارند، هر نوع کنشی که در اجتماع داشته باشند، مؤثر خواهد بود. در همین راستا زنان بخش قابل توجهی از کنشگران در فضای مجازی محسوب می‌شوند و شیوه فعالیت خود را بر اساس جامعه هدف مدنظرشان تعیین می‌کنند تا بر اندیشه و رفتار مخاطب تأثیر بگذارند. برخی از بانوان کنشگر در شبکه‌های اجتماعی با شعار احقاق حقوق زنان در حوزه نافرمانی مدنی فعال‌اند؛ درواقع فعالیت آنها خلاف قوانین جمهوری اسلامی، احکام اسلامی و رویه حکومتی است. این درحالی است که قوانین جمهوری اسلامی در حوزه زنان به‌رغم اینکه مبتنی بر دین مبین اسلام است، اگر شیوه قانون‌گذاری و اجرایی شدن آن با تأمل بیشتری صورت گیرد و به‌درستی در جامعه تبیین شود، حدود زیادی به اسلام واقعی در حوزه حقوق زنان و خانواده نزدیک می‌شود؛ درنتیجه شرایط برای نافرمانی مدنی فراهم نمی‌گردد. درواقع نافرمانی مدنی روشی است که می‌تواند یکی از مهم‌ترین پایه‌های قدرت هر حکومتی - ظرفیت اجرای قوانین - را تضعیف کند و بنابراین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۱۳۹

در این پژوهش، صفحات و پست‌های کنشگران در حوزه نافرمانی مدنی زنانه مورد بررسی قرار گرفت و هشت مضمون اصلی شامل ۱. هنجارشکنی زنانه؛ ۲. مقابله با حجاب و عفاف؛ ۳. اسلام‌ستیزی؛ ۴. خشونت علیه زنان؛ ۵. مقابله با الگوی ایرانی - اسلامی ازدواج و خانواده؛ ۶. عرفی‌سازی مفهوم مادری؛ ۷. ولنگاری جنسی؛ ۸. تبعیض جنسیتی و ۳۸ مضمون فرعی و راهبردهای مورد استفاده زنان فعال در این حوزه استخراج و راهبردهای مواجهه با آنها ارائه گردید.

یافته‌های این پژوهش نشان داد، کنشگران در حوزه نافرمانی مدنی بر موضوع‌های مختلفی در حوزه زنان و خانواده متمرکز می‌شوند و با حمایت از یکدیگر به صورت شبکه‌ای و با نشر حداکثری محتوا و با واژه‌سازی‌های خاص، افکار عمومی را جهت‌همراهی با جریان‌های مختلف در حوزه نافرمانی مدنی زنانه مدیریت می‌کنند.

فهرست منابع

۱. آذر، ماهیار و سیما نوحی (۱۳۹۸). زن در اجتماع: نگاهی به چالش‌های اجتماعی، فرهنگی و حقوقی زنان ایرانی، تهران: ارجمند.
۲. بانکی‌پور فرد، امیرحسین (۱۳۹۸). نقش و رسالت زن (۱): عفاف و حجاب در سبک زندگی ایرانی - اسلامی؛ گزیده بیانات حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) رهبر معظم انقلاب اسلامی، ج ۱، چ ۹، تهران: انقلاب اسلامی.
۳. _____ (۱۳۹۸). نقش و رسالت زن (۳): زن و خانواده؛ گزیده بیانات حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) رهبر معظم انقلاب اسلامی، ج ۳، چ ۸، تهران: انقلاب اسلامی.
۴. پیرجلیلی، زهرا (۱۳۹۴). زن و رسانه، تهران: جامعه‌شناسان.
۵. ثورو، هنری دیوید (۱۳۹۸). نافرمانی مدنی، ترجمه غلامعلی کشانی، چ ۵، تهران: قطره.
۶. جنیدی، رضا (۱۳۹۸). تکنیک‌های عملیات روانی و شیوه‌های مقابله، چ ۵، مشهد: به‌نشر.
۷. دیوسالار، عبدالرسول (۱۳۹۳). «قدرت ارتباطات یا قدرت اطلاعات نقدی بر قدرت شبکه‌ای مانوئل کاستلز»، فصلنامه نقد کتاب اطلاع‌رسانی و ارتباطات، سال اول، ش ۳، ص ۹۱-۱۱۰.
۸. رحیمی سجاسی، مریم، عبدالحسین کلانتری و طوبی شاکری گلپایگانی (۱۳۹۹). «نقص حقوق زن در نقش همسری: مواجهه واقع‌گرایانه زنان با مسئله تضییع حقوق خود»، پژوهش‌نامه زنان، سال یازدهم، ش ۳، ص ۱۱۱-۱۳۹.
۹. شریفی، سیدمهدی و دیگران (۱۳۹۹). فنون اقناع در رسانه، تهران: دانشگاه تهران.
۱۰. شیخ‌زاده، محمد و رضا بنی‌اسد (۱۳۹۹). تحلیل مضمون: مفاهیم، رویکردها و کاربردها، تهران: لوگوس.
۱۱. شیروانی، محمد (۱۴۰۰). عملیات روانی در شبکه‌های اجتماعی، اصفهان: آرما.
۱۲. فرهنگی، علی‌اکبر (۱۳۹۹). مدیریت رسانه: رویکردی راهبردی از نظریه تا عمل، تهران: رسا.
۱۳. فیروزآبادی، سیدابوالحسن (۱۳۹۹). تحول در عصر فضای مجازی، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، پژوهشگاه فضای مجازی.
۱۴. قدیری ابیانه، احمد (۱۳۹۵). تکنیک‌های عملیات روانی در حوزه رسانه و خبر، چ ۵، ری: دانشیاران ایران.
۱۵. عاملی، سیدسعیدرضا و منیژه اخوان (۱۴۰۰). دانشنامه اصطلاحات کلیدی فضای مجازی، تهران: دانشگاه تهران.

۱۶. غلامی، علی (۱۳۹۷). هویت و نقش‌های جنسیتی زن در اسلام: مروری اجمالی و تطبیقی بر نظام جنسیت و خانواده در اسلام، قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی.
۱۷. کاستلز، مانوئل (۱۴۰۰). شبکه‌های خشم و امید: جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت، ترجمه مجتبی قلی‌پور، ج ۷، تهران: نشر مرکز.
۱۸. _____ (۱۳۹۳). قدرت ارتباطات، ترجمه محمد آذری نجف‌آبادی، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
۱۹. کربلایی‌نظر، محسن و جمعی از محققان (۱۳۹۸). زن و بازیابی هویت حقیقی (گزیده بیانات حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله العالی) رهبر معظم انقلاب اسلامی)، ج ۴، تهران: انقلاب اسلامی.
۲۰. کریمی دردشتی، فاطمه (۱۳۹۹). وضعیت‌شناسی پژوهش‌های زنان و فضای مجازی با تمرکز بر پژوهش‌های اسلامی، تهران: پژوهشگاه فضای مجازی.
۲۱. لطیفی، میثم و دیگران (۱۳۹۷). فمینیسم در سازمان و مدیریت (درنگی میناگرایانه از منظر اسلامی)، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۲۲. مهدی‌زاده، سیدمحمد (۱۳۹۷). نظریه‌های رسانه: اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی، ج ۷، تهران: همشهری.
۲۳. میرتبار، سیدمرتضی، محسن اخباری و یاور عیوضی (۱۳۹۹). فمینیسم یا جنبش زنان در ایران: آسیب‌شناسی واگرایی جنسیتی در ایران با رویکرد راهبردی، قم: مکتب اندیشه.
۲۴. نقی‌پور، ولی‌الله (۱۳۹۷). واکاوی فمینیسم و آثار آن در نظام خانواده، اجتماع و نظام اداری، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، بسیج دانشجویی.
۲۵. ورعی (طباطبایی حسینی)، سیدجواد (۱۳۹۴). بررسی فقهی فرمانبرداری و نافرمانی مدنی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و تهران: سمت.
۲۶. پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای؛ <https://farsi.khamenei.ir/>
27. Ebert, Theodor (1986). **Ziviler Ungehorsam in parlamentarischen Demokratien**, in: Martin Sthr (Hrsg.), **Ziviler Ungehorsam und rechtstaatliche Demokratie**, Frankfurt / M.
28. Habermas, Jrgen (1983). **Ziviler Ungehorsam Testfall fr den demokratischen Rechtsstaat**, Wider den autoritren Legalismus in der Bundesrepublik, in Peter Glotz (Hrsg.), **Ziviler Ungehorsam im Rechtsstaat**, Frankfurt / M.

29. Leinen, Jo (1983). **Ziviler Ungehorsam als fortgeschrittene Form der Demonstration**, in Peter Glotz (Hrsg.), *Ziviler Ungehorsam im Rechtsstaat*, Frankfurt / M..
30. Rawls, John (1975). **Theorie der Gerechtigkeit**, Frankfurt / M.
31. www.ibrahimamini.com